

Z dawnych dziejów

HENRYK SIENKIEWICZ

Z dawnych dziejów

Messeńscy¹, wedle zdania Greków, bitniejsi byli nawet od Spartan. Ale po drugiej wojnie messyńskiej² ulegli ostatecznie ich liczebnej przewadze. Na nic nie przydało się bohaterstwo Arystomenesa³, na nic zwycięstwa odnoszone przed przybyciem Tyrteusza⁴ do Lakonii⁵, na nic morze przelanej krwi. Zwycięzonym zagroziła niewola, ziemi zabór. Lecz dola spartańskich helotów⁶ była zbyt straszna, by się mógł zgodzić na nią wolny i dzielny naród; więc mieszkańcy Messeny, Menote, Pylos i innych miast nieszczęsnej krainy, zabrawszy żony i dzieci, siedli na statki i nie oparli się aż na Sycylii, w mieście Zankle⁷, które jeszcze przedtem zajęli ich rodak, Anaksylos⁸. Była to drobna dotychczas kolonia, ale położona wybornie nad zatoczonym w półksiężyc wybrzeżem, które tworzyło głęboką i zaciszną morską ostoję. Jednakże pierwsze pokolenie wychodźców dużo zaznało biedy. Miasto było zbyt ciasne, a okolica nie mogła mieszkańców wyżywić. Brakło im dachu nad głową, brakło chleba, brakło oliwy. Niektórym tęsknota za utraconą ojczyzną wysłała siły i życie. Natomiast znacznie łatwiej było już ich dzieciom, a wnukom wiodło się wcale niezgorzej. Zankle przybrało z czasem zupełnie odmienną postać. Ludność wzrosła dziesięciokrotnie; miasto rozbudowało się szeroko wzdłuż wybrzeża. Wyrastały rokrocznie coraz okazalsze domy, a nim upłynęło lat pięćdziesiąt, wspaniałe gmachy otaczające agorę⁹ poczęły budzić podziw przybyszów z Syrakuz¹⁰, z Panormu¹¹ i z Agrigentum¹², którzy w sprawach kupieckich lub przez ciekawość odwiedzali nową osadę. Ocembrowano wybrzeże i pogłębiono zatokę. Okręty greckie i z greckich osad azjatyckich, okręty z Tyru,

¹Messeńscy — mieszkańcy Messenii (a. Mesenii), krainy geogr. w staroż. Grecji położonej w pld.-zach. części Półwyspu Peloponeskiego, sąsiadującej ze Spartą, która w VIII w. p.n.e. podbiła Mesenię, zmieniając jej mieszkańców w państwowych niewolników (helotów); była to tzw. pierwsza wojna meseńska (ok. 720–740 p.n.e.), kolejne wojny meseńskie: druga w latach 685–670 p.n.e. i trzecia w latach 465–461 p.n.e. były w istocie zakończonymi klęską powstaniami Messeńczyków przeciwko Sparcie. [przypis edytorski]

²po drugiej wojnie messyńskiej — właściwie meseńskiej; chodzi o trzecią wojnę meseńską (465–461 p.n.e.), będącą w istocie drugim nieudanym powstaniem Messeńczyków przeciw Sparcie. [przypis edytorski]

³Arystomenes — przywódca Messeńczyków w II wojnie meseńskiej; zmarł na emigracji na Rodos. [przypis edytorski]

⁴Tyrteusz a. Tyrtaos — żyjący w VII w. p.n.e. poeta grecki (pochodzący ze Sparty, Miletu a. Aten), jego poezje zagrzewały Spartan do walki; wg legendy został przysłany przez Ateny jako jedyne wsparcie dla Sparty w wojnie z Messeńczykami; od jego imienia wywodzi się nazwa *poezji tyrtejskiej*, czyli poezji patriotycznej wzywającej do walki, oraz określenie: *postawa tyrtejska*, oznaczające gotowość oddania życia za ojczyznę. [przypis edytorski]

⁵Lakonia — Sparta. [przypis edytorski]

⁶helota — niewolnik państwowy w Sparcie; helotami stawali się mieszkańcy krajów podbitych przez Spartę. [przypis edytorski]

⁷Zankle — po klęsce powstań Messeńczyków schronili się w ateńskim Naupaktos oraz w Zankle na Sycylii (nazwa tego miasta po gr. oznacza sierp). [przypis edytorski]

⁸Anaksylos a. Anaksylos — tyran miasta Rhegion w V w. p.n.e., nadał miastu Zankle nazwę Messyna, ponieważ sam miał pochodzić z Mesenii. [przypis edytorski]

⁹agora — rynek; centralny plac w miastach greckich, na którym koncentrowało się życie polityczne (dysputy, obchody świąt) oraz handel. [przypis edytorski]

¹⁰Syrakuzy — miasto we wsch. Sycylii, powstało jako staroż. gr. kolonia założona przez Dorów z Koryntu w 733 p.n.e., szybko stało się najbogatszym i najludniejszym miastem sycylijskim. [przypis edytorski]

¹¹Panormos — dziś: Palermo; miasto na pln.-zach. wybrzeżu Sycylii, początkowo (od V w. p.n.e.) kolonia fenicka (kartagińska), od 254 p.n.e. miasto rzymskie. [przypis edytorski]

¹²Agrigentum — miasto na pld. wybrzeżu Sycylii, w prowincji Agrigento, założone w r. 581 p.n.e. przez kolonistów greckich z Koryntu i Rodos, doszło do swego rozkwitu w VI i V w. p.n.e. pod rządami tyranów Falarisa i Terona; ten ostatni w 480 p.n.e. łącząc swe siły z tyranem Syrakuz Gelonem, pokonał Kartagińczyków w bitwie pod Himery. [przypis edytorski]

z Sydonu¹³ i Kartaginy¹⁴ poczęły zapelniać bezpieczną przystań. Las masztów przesłaniał mieszkańcom błękitną roztocz morską. Zakwitnął handel i przemysł. Zankle przezwano Messyną. Bitna ludność odparła kilkakrotnie napady syrakuzzańskich tyranów¹⁵ i chciwych a okrutnych Kartagińczyków. Dla osłony miasta zbudowano na cyplu twierdzę, która broniła zarazem wejścia do przystani. Przyszło bogactwo, przyszedł spokój i życie powszechne poczęło bić równym a potężnym tętnem. Zaś z biegiem lat zakwitły i nauki. Lekarze messyńscy zasłynęli w całej Sycylii i osiadali częstokroć w obcych nawet miastach, w których ludność witała ich z radością i tłumnie szukała ich porady. Do syrakuzzańskich kamieniołomów wzywano inżynierów i górników z Messyny, opłacając na wagę złota ich trudy. Budowniczych wrywały sobie liczne grody w osadach greckich, leżących na południu Italii. Rolnictwo rozkwitło tak, że oliwy i pszenicy messyńskiej poszukiwano na wszystkich targach Wielkiej Grecji¹⁶. Statki kupców messyńskich krążyły od Słupów Herkulesa¹⁷ aż do Archipelagu¹⁸ i azjatyckich wybrzeży. Bogactwo rosło z każdym rokiem.

A za bogactwem przysłała i moc. Kilka tysięcy peltastów¹⁹ i hoplitów²⁰ strzegło miasta i kraju, sto galer — przystani. Sparta, która niegdyś skrzywdziła bez miary ten lud, zaniepokoiła się jego potęgą i wysłała tajnych posłów do Sycylii, aby naocześnie przekonali się, czy flota i falangi²¹ messyńskie mogą być groźne dla Lakonii.

Lecz gdy posłowie wrócili, gdy zdawali sprawę z wielkości miasta, z jego bogactw, z zysków, które tam z zewsząd napływają, z dostatku i wygod, w jakich żyją mieszkańcy, uspokoili się starce z geruzji²² i zrzuciwszy troskę z serca, mówili do siebie wzajem:

— Zaiste, zbyt im tam dobrze, aby nie mieli zapomnieć o dawnej ojczyźnie.

Ale mylili się starce z geruzji, wspomnienia bowiem dawnej ojczyzny ani na chwilę nie zatarły się w duszach Messeńczyków. Nie zasypało tych wspomnień złoto, nie zniweczyły zyski kupców ni zarobki lekarzy, inżynierów i budowniczych. Pokolenie przekazywało pokoleniu miłość i tęsknotę. By zaś myśl nie odwracała się ani na chwilę od krainy, w której leżały prochy ojców — i aby miłość dla niej była tak trwała jak brąz i kamień, weszło wygnańcom w zwyczaj ryc na architrawach²³ świątyń, na przyczółkach gmachów publicznych, na utwierdzeniach i wieżach następujące słowa:

„Pamiętajcie o starej ziemi!”

¹³Tyr, Sydon — potężne miasta fenickie na wsch. wybrzeżu Morza Śródziemnego (dziś: obecnie Sour i Saida w Libanie). [przypis edytorski]

¹⁴Kartagina — staroż. państwo-miasto na afrykańskim wybrzeżu Morza Śródziemnego (w pobliżu dzisiejszego Tunisu), założone wg legendy przez królową Tyru Dydonę w IX w. p.n.e.; od VI wieku p.n.e. najpotężniejsze państwo nad Morzem Śródziemnym, od III w. p.n.e. Kartagina prowadziła ustawiczne wojny z Rzymem, ostatecznie została zburzona w 146 p.n.e., później odrodziła się jeszcze jako rzymska kolonia. [przypis edytorski]

¹⁵tyran — jedynowładca; początkowo termin neutralny, określający formę sprawowania władzy, obok np. oligarchii czy demokracji. [przypis edytorski]

¹⁶Wielka Grecja — w staroż. kolonie greckie na Sycylii i w pld. Italii. [przypis edytorski]

¹⁷Słupy Herkulesa — Cieśnina Gibraltarska; w staroż. skały nadbrzeżne na naprzeciwległych wybrzeżach afrykańskim i europejskim w najwęższym miejscu Morza Śródziemnego, łączącym się tu przez cieśninę z Oceanem Atlantyckim; skały te miał wbić w morze mityczny heros Herkules. [przypis edytorski]

¹⁸Archipelag — daw. Morze Egejskie. [przypis edytorski]

¹⁹peltasta — staroż. lekkobrojni wojownik grecki, uzbrojony we włócznię i małą, okrągłą tarczę (nazywaną po gr. *pelte*). [przypis edytorski]

²⁰hoplita — ciężkobrojni piechur w staroż. Grecji walczący w zwartym szyku, zw. falangą, uzbrojeni w duże tarcze zw. *hoplon* (o średnicy ok. 1 m i dwóch uchwytach, ważące ok. 8 kg), ponad dwumetrowe włócznie, krótki miecz, hełm osłaniający głowę wraz z czołem, nosem i policzkami (tzw. hełm koryncki) oraz nagołenniki i napierśniki; hopliti wywodzili się z wolnych, mniej zamożnych obywateli gr. państw-miast (*poletis*). [przypis edytorski]

²¹falanga — typ szyku bojowego piechoty greckiej, w którym ustawioną równolegle do przeciwnika linię bojową stanowiło 8–16 zwartych rzędów hoplitów. [przypis edytorski]

²²geruzja — rada starców, najważniejsza władza państwowa w staroż. gr. miastach-państwach. [przypis edytorski]

²³architraw — w budowlach staroż. belka leżąca bezpośrednio na górnej części kolumny. [przypis edytorski]

I pamiętali. — Pamiętali nawet wówczas, gdy w zmiennej losów kolei przyszedł nie-
szczęście, gdy Ateńczycy opanowali na krótko osadę i gdy Himilkon Kartagińczyk zburzył
gród prawie do szczętu²⁴. Ludziom wydawało się, że nie ma już Messyny, ale zapomnie-
li, że są Messenicy, którzy błędząc wśród zgliszcz i gruzów czytali na złomach świątyn
i zwaliskach gmachów słowa, które najgłębiej wyryte były w ich sercach:

„Pamiętajcie o starej ziemi!”

Więc pamięć przetrwała niedolę. Lata poczęły płynąć. Odbudowało się z sąsiedzką
pomocą miasto²⁵. Przystań zarośla się znów od masztów. Rozbłyły w powietrznych błęki-
tach i w słońcu marmury nowo wzniesionych świątyn i pałaców. Wracala z wolna dawna
pomyślność.

Ale oto pewnego dnia „wieścionośna Ossa²⁶” przyleciała przez morze z Hellady²⁷ i jęła
głosić w Messynie, że Teby²⁸ porwały się do śmiertelnego boju z tą Spartą, która nie-
gdyś podbiła Messenię, a której stopa zaciężyla kamieniem po wojnie peloponeskiej na
piersiach wszystkich Greków. Imiona Epaminondasa i Pelopidasa rozegrzmiały od pół-
nocnych granic Tesalii i Epiru do skalistych krańców Peloponezu i od wybrzeży Azji aż do
Słupów Herkulesa. Za Tebami powstały inne miasta helleńskie. Grecja rozerwała pęta.

I wieść biegła za wieścią, a każda do gromu podobna. Leuktry!... Mantyne!... Nie-
zwyciężona dotychczas Sparta pobita, wojska jej rozproszone, siła na zawsze złamana,
wyludniona Lakonia, opuszczone przyległe, niegdyś zagarnięte krainy!...

W Messynie rozgorzały serca i głowy. Tłumy ludu rozkołysały się jak fale morskie i jak
fale zalewały agora²⁹ i wybrzeża, wyglądając gońców z Peloponezu. Na rynkach i ulicach,
przed świątyniami i areopagiem³⁰, w przystani i w ogrodach miejskich rozebrzmiały pieśni
na cześć Arystomenesa, na cześć dawnych bojów i dawnej ojczyzny.

Aż wreszcie przybyli gońce z najnowsza wieścią, iż Spartanie, broniąc ostatkiem sił
Lakonii, opuścili starą Messenię i że cała kraina zmieniła się w na wpół bezludną pustynię.

Wówczas lud zebrał się na wielki wiec, archontowie³¹ zaś zwołali radę, złożoną ze
starców i znakomitych obywateli.

A w miesiąc później mniejsze i większe statki pokryły tysiącami morze i zwróciwszy
dzioby ku wschodowi wyciągnęły się w jeden nieskończony łańcuch na cichych rozply-
wach Jońskiego Morza. Na statkach widać było prawie całą ludność Messyny. Miesz-
kańcy kwitnącej osady porzucili domy, porzucili sklepy, zyskowne prace, wielkie zarobki
i wracali do opuszczonej przed wiekami ojczyzny, do Messenii, do Pylos, do Menote, do
dawnych siedzib, do wiosek ukrytych w górskich dolinach, do pastwisk na połoninach
Tajgetu³², do dawnych cmentarzy, do prochów ojców.

²⁴Himilkon Kartagińczyk zburzył gród (...) — Himilkon, wódz kartagiński, bratanek Hannibala, towarzyszył
mu w wyprawie na Sycylię w 406 r. p.n.e., a objąwszy po jego śmierci dowództwo wojsk punickich, prowadził
dalej kampanię, podczas której m.in. zajął i zburzył w 396 r. p.n.e. niefortunnie sprzymierzoną w tym czasie
z Syrakuzami Messynę. [przypis edytorski]

²⁵Odbudowało się z sąsiedzką pomocą miasto — Dionizjusz I, tyran Syrakuz (405–368 p.n.e.), pomógł odbudo-
wać Messynę w okresie hellenistycznym; miasto powróciło wówczas do dawnej świetności. [przypis edytorski]

²⁶Ossa (mit. gr.) — bogini wieści i plotki, posłanniczka Zeusa; w mit. rzym.: Fama. [przypis edytorski]

²⁷Hellada — Grecja. [przypis edytorski]

²⁸Teby — stolica Beocji, miasto na płn.-zach. od Aten, w czasie II wojny peloponeskiej (431–404) Teby walczyły
przeciw Atenom po stronie Sparty, po wojnie jednak, wobec rosnącej dominacji Sparty, przyłączyły się w r. 394
p.n.e. do związku antyspartańskiego; w 382 r. p.n.e. Sparta zajęła zamek tebański, co doprowadziło do wojny
spartańsko-tebańskiej, rozpoczętej demokratycznym przewrotem w Tebach (379 r. p.n.e.) pod wodzą Pelopidasa,
który uwolnił Teby od wojsk spartańskich; w roku 371 p.n.e. Tebańczycy pod wodzą Epaminandasa (420–362
p.n.e.) pokonali Spartę pod Leuktrami i oderwali od Sparty Mesenię, jednocząc Arkadię; kiedy jednak Sparta
sprzymierzyła się z Atenami, a w zwycięskiej zresztą bitwie pod Mantyneą (362 p.n.e.) zginął Epaminadas,
podkopana została hegemonia Teb na Peloponezie. [przypis edytorski]

²⁹agora — gł. rynek w polis; dziś odmiennie: agory. [przypis edytorski]

³⁰areopag — najwyższy sąd w gr. polis, złożony z byłych archontów; tu: budynek, w którym zbierali się
i obradowali archonci. [przypis edytorski]

³¹archont — najwyższy czynny urzędnik państwowy. [przypis edytorski]

³²Tajget — pasmo górskie na płd. Peloponezu, oddzielające Mesenię od Lakonii. [przypis edytorski]

Wracali do krainy mniej żyznej, na jałowe pola, na nowe trudy w niedostatku i ubóstwie, ale wracali tam, skąd nigdy nie oddalały się ich serca.

Toteż gdy po długiej żegludze wylądowali wreszcie w przystaniach peloponeskich, padali na twarze i obejmując ramionami starą ziemię, wołali ze łzami jak dzieci, które po długiej rozłące obejmują matkę kochaną:

— Ziemi-Rodzicielko, nie zapomnieliśmy o Tobie!

Tak to przed wiekami kochali Messeńczycy swoją pierwotną ojczyznę.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z [Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur](#).

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na [Licencji Wolnej Sztuki 1.3](#). Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w [Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur](#). Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/sienkiewicz-z-dawnych-dziejow>

Tekst opracowany na podstawie: Henryk Sienkiewicz, *Baśnie i Legendy*, wybór i wstęp - Tomasz Jodelka-Burzecki, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1986.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Fundację Nowoczesna Polska z książki udostępnionej przez Martę Niedziałkowską. Dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach Programu Narodowego Centrum Kultury - Kultura - Interwencje.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Paulina Choromańska, Wojciech Kotwica.

ISBN 978-83-288-0922-2

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).